

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

138:1 • 2018

Den eleganta cyklisten

Cykling, mode och kvinnlighet i sekelskiftets svenska och danska damtidningar

EMMA HILBORN

Lunds universitet

I denna artikel undersöks hur cykeln laddades med femininitet i nordiska damtidningar, trots att velocipeden till en början hämtades direkt från den manliga sportens område. Särskilt svårigheterna att finna en passande klädsel har setts som ett hinder för kvinnors anammande av cykling som aktivitet. Undersökningen visar emellertid hur just det traditionellt kvinnliga intresset för mode och kläder kunde erbjuda en trygg väg fram till cykeln.

Inledning

Under rubriken "Från velocipeden" i *Idun* 1892 berättar lärarinnan Nanny Palmkvist om hur hon cyklade från Helsingborg till lärarinne-mötet i Jönköping. Palmkvist reflekterar över hur hon för bara ett år sedan möttes av misstänksamhet och hånfulla ord då hon gav sig ut på cykelturer i sin hemstad. Hon drar sig till minnes hur damerna påstod sig ha sett allt ifrån en naken vad till "två kvinnliga ben, som 'vefvade och trampade precis som två karlben"¹. Skvallret hämmade henne, men samtidigt fann hon tröst i sin cykel – sin Pegasus – tills stadens invånare blev mer vänligt inställda.

Och af alla dessa suckar växte upp en liten motvind, som hejdande trädde min ende och nye Pegasus emot och tvang honom röra sig i stad och närmaste omgång i en sedigare gång, än han af naturen var danad

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen *double blind peer review*.

1. "Från velocipeden", *Idun* 4/11 1892.

Fil. dr Emma Hilborn (f. 1983) är verksam vid Historiska institutionen, Lunds universitet. Hon disputerade 2014 på avhandlingen *Världar i Brand*. För närvarande arbetar hon på ett projekt om livsmedels roll i den tidiga kvinnliga bantningskulturen. Denna artikel har tillkommit inom ramarna för Centrum för Öresundsstudier.

E-post: emma.hilborn@hist.lu.se

till! Men starkare tryck på pedalerna! Stormen har saktat af, suckarna ha tystnat. Om en *ynge* helsingborgska *nu* suckar, så är det i nio fall af tio *för* en velociped. Rid på alltså! Många damer hafva *fritt* erkänt, att de *vilja* komma efter.²

Palmkvist var inte ensam om att uppleva omgivningens misstänksamhet. Tvärtom lyfts liknande förfärade reaktioner ofta fram i forskningen kring cykelns tidiga historia.³ Flera av de mest namnkunniga kvinnliga cyklisterna var feminister med kopplingar till suffragetter och andra liknande grupper, men också då detta inte var fallet misstänktes cyklande kvinnor vara manhaftiga kvinnosakskvinnor.⁴ Till vardags skedde den kvinnliga cyklingen under betydligt mindre dramatiska omständigheter. Nanny Palmkvist var visserligen en ivrig förkämpe för cykling, men hon framställde sig knappast som en radikal feminist utan inordnade cykling i ett ofarligt sammanhang med positiva förtecken. Skildringen av den inledande kritiken mildrades också betydligt genom att genast kontrasteras med hur denna nu har avtagit och ersatts med ett uttalat gillande.

I dag är cykeln ett vanligt inslag i gatubilden i många europeiska städer, inte minst i Sverige och det erkänt cykeltäta Danmark. Cykellandet Danmark i allmänhet och staden Köpenhamn i synnerhet har till och med blivit själva sinnebilden för hur cykling framgångsrikt integrerats i det dagliga livet.⁵ Då danska och svenska kvinnor för första gången fick prova på den nymodiga velocipeden, var den långt ifrån det självklara vardagsföremål som den senare blev. I denna artikel granskas en period då kvinnliga cyklister gick från att vara en omstridd företeelse till en föga uppseendeväckande vardagssyn i de nordiska länderna. Tyngd-

2. "Från velocipeden", *Idun* 4/11 1892.

3. Detta gällde även manliga cyklister, om än i något mindre utsträckning och i andra sammanhang.

4. Lisa S. Strange & Robert S. Brown, "The Bicycle, Women's Rights, and Elizabeth Cady Stanton", *Women's Studies* 31:5 (2002) s. 611–623.

5. Initiativ för att öka cyklismen kallas ibland internationellt för "Copenhagenization". Pil Beider Kleinschmidt & Tanja Benzon Monk, "Fra god til verdens bedste", *Gränslös: tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv*, 4 (2014) s. 60; Charlotte Hagström & Niels Jul Nielsen, "Två städer, tusentals cyklar", *Gränslös: tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv*, 4 (2014) s. 98; Martin Emanuel, "På cykel genom tid och rum", *Gränslös: tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv*, 4 (2014) s. 124–127; Martin Emanuel, *Trafikslag på undantag: Cykeltrafiken i Stockholm 1930–1980* (Stockholm 2012) s. 41–54.

punkten ligger på perioden från 1890-talet fram till 1910-talets början, när mängden artiklar som behandlade det nya fenomenet cykling vida överstiger senare år.⁶

I stället för att söka förklaringar i de aspekter av cykling som i både samtiden och senare forskning har lyfts fram som mest banbrytande och kontroversiella – såsom identifieringen av cykling som en ansträngande sport, vägen till exotiska äventyr eller sätt att utmana samhällets konventioner – används ett material som uppmuntrar till att fokusera på de delar som lättast passade ihop med vedertaget kvinnliga värden. Damtidningarnas stabila position som förmedlare av en oförvitligt respektabel kvinnlighet gör dem särskilt intressanta i detta sammanhang. Hur cykeln anpassades efter en kvinnlig kultur kommer därför att undersökas med utgångspunkt i de svenska damtidningarna *Idun* och *Svensk Damtidning* samt de danska *Damernes Blad* och *Hjemmet*.

Min ambition är inte att ge en helhetsbild av sekelskiftets kulturella mottagande av cyklande kvinnor. Däremot kan studiens fokus på nordiska damtidningar ge möjlighet till djupare empiriska analyser som fångar upp nyanser i debatten vilka annars lätt förbises i mer översiktliga framställningar av cykelns historia. Att tidskrifterna samtidigt strävade efter att beröra flera aspekter av den moderna kvinnans tillvaro medförde dock att man konsekvent behandlade cykeln utifrån att den skulle kunna få många olika tänkbara betydelser i läsarinornas liv.

Mitt syfte är att ur ett kulturhistoriskt perspektiv undersöka hur damtidningarna tillförde cyklingen en femininitet inom ramen för en borgerlig sekelskifteskultur och vilka föreställningar som mest framgångsrikt förknippades med kvinnors cykling. Undersökningen ger även ett bidrag till den forskning om sport som utifrån genusvetenskapliga frågeställningar diskuterar kvinnors möjlighet till fysisk aktivitet. För att förstå hur sekelskiftets kvinnor kunde närma sig den nya sporten cykling, fästs särskild uppmärksamhet vid de praktiker och symboler som i media utmålades som möjliga lösningar på de problem läsarinorna mötte när de gav sig ut på cykeltur.

6. Den samhälleliga och kulturella fascinationen för cykling förläggs vanligen till 1880- och 1890-talen, med en märkbar nedgång under 1900-talets första decennium. Glen Norcliffe, *The Ride to Modernity: The Bicycle in Canada, 1869–1900* (Toronto 2001) s. 3–39.

Bakgrund och tidigare forskning

Sedan 1860-talet hade cykling varit ett uppskattat fritidsnöje för förmögna unga män i cykelnationerna Frankrike och Storbritannien. Den första entusiasmen avtog något under 1870-talet, men fick snart ett nytt uppsving när den så kallade höghjulingen slog igenom som standardmodell i mitten av decenniet. Eftersom höghjulingen lätt kunde välta med sin förare där denne satt placerad högt över det stora framhjulet, var denna modell farligare än tidigare velocipeder, men den var också betydligt snabbare och bekvämare. Cykelsporten etablerades som utflyktsnöje för välbeställda män och offentliga tävlingslopp blev åter populära.⁷

För kvinnor var det emellertid i stort sett otänkbart att använda höghjulingen.⁸ Förutom att den kvinnliga cyklistens ben vore skandalöst väl synliga i denna upphöjda position, var cykeln även mycket svårmanövrerad för en kortare person och helt omöjlig att cykla på utan att de långa kjolarna fastnade. Det var i stället 1880-talets moderna säkerhetscykel, i de flesta bemärkelser identisk med dagens cyklar, som gjorde att cyklingen fick sitt verkliga genomslag utanför kretsen av dedikerade sportsmän. När cykeln några år senare kompletterades med luftfyllda gummidäck och därefter med en öppen ram som underlättade cykling med kjolar, vann den ytterligare i popularitet då också kvinnor började se cykling som en lockande aktivitet. Fallande priser breddade dessutom marknaden till att även omfatta medelklassen. Modet spred sig först i England och därifrån ut över kontinenten och Nordamerika.⁹

Hur man i Norden såg på kvinnors växande intresse för cykling har berörts av etnologen Fredrik Nilsson, som i en jämförelse mellan den svenska *Hjulsport* och den danska *Cycletidende* visar att tidningarna ivrigt uppmuntrade kvinnor att cykla. Kring sekelskiftet 1900 var båda tidningarna organ för nationella cykelförbund och i den svenska publikationen framhölls gärna de många cyklande danskorna som tänkvärda förebilder. Dessutom kunde man låta märka en viss irritation över

7. David V. Herlihy, *Bicycle: the History* (New Haven 2004) s. 200–221.

8. Med undantag för cirkusartister, professionella tävlingscyklistor och äventyrcyklistor. Sue Macy, *Wheels of Change: How Women Rode the Bicycle to Freedom (With a Few Flat Tires Along the Way)* (Washington, D.C. 2011); Lars-Erik Jönsson, "Äventyrcyklisten", *Gränslös: tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv* 4 (2014) s. 39–49.

9. Herlihy (2004) s. 244–247, 261–273; Tony Hadland & Hans-Erhard Lessing, *Bicycle Design: An Illustrated History* (Cambridge, Mass. 2014) s. 163–163; Strange & Brown (2002) s. 609; Norcliffe (2001) s. 190–193.

svenska kvinnors ängslan för att uppfattas som ”emanciperade” eller okvinnliga om de cyklade.¹⁰ *Hjulsports* inställning till cyklande kvinnor har även undersökts av idéhistorikern Anders Ekström, som finner att tidningen ofta argumenterade för det hälsosamma i att kvinnor cyklade och bestämt tillbakavisade den relativt spridda oron för att aktiviteten på något sätt skulle skada kvinnokroppen.¹¹

Ekström menar att sekelskiftets mottagande av kvinnliga cyklister präglades av att det skedde i en kultur som var särskilt upptagen med yttre presentation: ”kvinnan på velociped *uppträdde* i offentligheten och fick därmed räkna med att *bedömas in på bara kroppen*”.¹² Eftersom cyklingen var så uppseendeväckande blev den till en symbolisk arena för en vidare diskussion om åtskillnaden mellan könen. Under hela 1890-talet diskuterade *Hjulsport* problemet med hur kvinnors cykeldräkter skulle kunna utformas så att de var praktiska och bekväma utan att föra tankarna till manskläder. Främst förordade man en modifierad klänning, men även ett slags veckad byxkjol sågs som ett alternativ. Med tiden blev förespråkarna för vida byxor allt fler och byxor framstod inte sällan som ett sedligt alternativ till fladdrande kjolar.¹³ I både Nilssons och Ekströms studier av *Hjulsport*, framgår det hur tidningen strävade efter att även kvinnlig cykling skulle bli allmänt accepterad. Samtidigt företrädde man ett tydligt manligt perspektiv, där kvinnorna för det mesta betraktades utifrån den etablerade manliga sporten.¹⁴

Diskussionerna om hur kvinnor kunde cykla på ett sätt som varken skadade deras naturliga femininitet eller vore opassande i offentligheten, begränsades emellertid inte till Danmark och Sverige. Också den internationella forskningen har lyft fram de farhågor som knöts till de kvinnliga cyklisternas framträdande i offentligheten. Som i *Hjulsport* koncentrerades debatten påfallande ofta till just klädedräkten. Frågan om det gick att finna en verkligt passande cykeldräkt blev många gånger

10. Fredrik Nilsson, ”På velociped öfver Öresund! Gränspraktiker och kulturella föreställningar om cykellandet Danmark”, *Gränslös: Tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv* 4 (2014) s. 17–23.

11. Anders Ekström, *Viljan att synas, viljan att se: Medieumgänge och publik kultur kring 1900* (Stockholm 2010).

12. Ekström (2010) s. 64, 126.

13. Ekström (2010) s. 77–82.

14. Ekström (2010); Se även Lars-Eric Jönssons recension av Ekström i *Rig: Kulturhistorisk tidskrift* 94:2 (2011) s. 109–110.

symbolisk för om det alls var passande att kvinnor cyklade.¹⁵ Det förekom visserligen redan att kvinnor bar ett slags byxor eller relativt korta kjolar under gymnastiska övningar, men dessa utövades inomhus med endast kvinnor närvarande.¹⁶ Med cyklingens spridning bland medelklasskvinnor aktualiserades frågan om en praktisk sportdräkt passande för offentligheten. Tidens skarpa gräns mellan offentligt och privat krävde en helt annan klädsel för cykling utomhus än för gymnastik i slutna sällskap.

Modevetarna Julia Christie-Robin, Belina T. Orzada och Dilia López-Gydosh har identifierat två huvudfåror i undersökningar av sekelskiftets syn på kvinnors cykling. Det dominerande perspektivet menar att stora förändringar i klädedräkten speglade cykelns avgörande betydelse för utvecklingen mot större frihet för kvinnor. En motsatt inriktning uppmärksammar i stället hur cyklingen anpassades efter rådande borgerliga ideal, och ställer sig därför betydligt mer tveksam till cyklandet inflytande på både kvinnoemancipationen och modet. Christie-Robin, Orzada och López-Gydosh sällar sig till de kritiker som anser att slutsatsen om cykelns påverkan på modet mer grundas på en känsla av cyklingens betydelse, än på uppgifter i källmaterialet.¹⁷ Gemensamt för perspektiven är emellertid iakttagelsen att kläderna var centrala för hur både omgivningen och kvinnorna själva uppfattade cyklingen.

Undersökningar av bland andra Robert E. Riegel och Richard Harmond framhöll tidigt att den nya frihet som cykeln förde med sig manifesterades i lösare snörning och kortare kjolar. Dess bestående influenser på modet banade därmed väg för senare tiders mer aktiva kvinnor.¹⁸ Andra forskare, som kommunikationsvetarna Lisa S. Strange och Robert S. Brown, har därefter hävdad att det sena 1800-talets cykelvurm fick efterverkningar som främst tog sig uttryck i friare kläder, men som också gynnade kvinnorörelsen och öppnade för förändringar i könsrol-

15. Sally Sims, "The Bicycle, the Bloomer, and Dress Reform in the 1890s", i Patricia A Cunningham & Susan Voso Lab (red.), *Dress and Popular Culture* (Bowling Green Ohio 1991) s. 126–131.

16. Robert E. Riegel, "Women's Clothes and Women's Rights", *American Quarterly* 15:3 (1963) s. 399.

17. Julia Christie-Robin, Belina T. Orzada & Dilia López-Gydosh, "From Bustles to Bloomers: Exploring the Bicycle's Influence on Women's Fashion 1880–1914", *The Journal of American Culture* 35:4 (2012) s. 315–331.

18. Richard Harmond, "Progress and Flight: An Interpretation of the American Cycle Craze of the 1890s", *Journal of Social History* 5:2 (1971/1972) s. 235–257; Riegel (1963).

lerna.¹⁹ Cykeln ledde till ett genombrott för funktionella och praktiska dräkter med lösa livstücken, mindre voluminösa silhuetter och till och med byxor: en utveckling som var analog med djupgående samhällliga förändringar i könsrollerna. Med cykeln och cykeldräkten som vapen kunde kvinnorna ifrågasätta det borgerliga kvinnoideal där hustrun skulle hålla sig till hemmet och helst inte utsätta sig för fysisk ansträngning.²⁰ Liknande resonemang förekommer också i Sarah Hallenbecks *Claiming the Bicycle* som behandlar uppkomsten av en bred kultur kring cykling, vilken bland annat omfattade dampressen. Eftersom Hallenbeck syftar till att undersöka hur kvinnor utvecklade retoriska strategier där den nya tekniken kunde få rollen som medel för samhällig förändring, blir kvinnor som såg sig som medvetna förespråkare för cykling och kvinnors rättigheter tongivande i framställningen.²¹

Forskare som ifrågasätter det revolutionerande i sekelskiftets cykelvurm menar däremot att de omvälvningar som förknippas med cykeln ofta överdrivits eller måste ses som resultatet av många olika faktorer.²² Enligt dräkthistorikern Patricia Campbell Warner skapade samtida media föreställningen om att cyklande kvinnor helst klädde sig i så kallade "bloomers", en uppfattning som förts vidare som ett faktum av senare historiker.²³ Att detta klädesplagg – ett slags orientaliskt inspirerade byxor under en vadlång kjol – fick sitt namn efter att ha burits av den amerikanska feministen Amelia Bloomer 1851, bidrog troligen till tendensen att framställa de påstått manhaftiga cyklisterna iklädda detta. I såväl veckotidningar som skämttidningar spreds bilden av den cyklande kvinnan iförd bloomers eller byxor.²⁴

19. Strange & Brown (2002); Judy Grossbard & Robert S. Merkel, "Modern' Wheels Liberated 'The Ladies' 100 Years Ago", *Dress: The Journal of the Costume Society of America* 16:1 (1990) s. 70–80; Robert Hurst, *The Cyclist's Manifesto: The case of Riding on Two Wheels Instead of Four* (Guildford 2009) s. 26–29.

20. Strange & Brown (2002) s. 622; Christie-Robin, Orzada & López-Gydosh (2012) s. 329, 316, 318.

21. Sarah Hallenbeck, *Claiming the Bicycle: Women, Rhetoric, and Technology in Nineteenth-Century America* (Carbondale 2016).

22. Anita Rush, "The Bicycle Boom of the Gay Nineties: A Reassessment", *Material history review: Revue d'histoire de la culture matérielle* 18 (1983); Se även Jihang Park, "Sport, dress reform, and the emancipation of women in Victorian England: A reappraisal", *The International Journal of the History of Sport* 6:1 (1989) s. 10–30.

23. Patricia Campbell Warner, *When the Girls Came Out to Play: The Birth of American Sportswear* (Amhurst, Mass 2006) s. 104–137.

24. För den kvinnliga cyklisten i framför allt den engelska *Punch*, se Susan C. Shapiro, "The Mannish New Woman: Punch and its Precursors", *The Review of English Studies* 42:168

Samtidigt vittnar andra källor om att denna klädsel i själva verket var ytterst ovanlig. Warner menar att cykeldräkterna kring sekelskiftet 1900 tvärtom dominerades av viljan att i så hög grad som möjligt efterlikna det rådande modet.²⁵ Även kulturhistorikern Ellen Gruber Garvey finner att skämtteckningarnas byxklädda, manhaftiga kvinnor inte förekom i damtidningarnas och annonsörernas realistiska illustrationer. Såväl reklamannonserna som de amerikanska tidskrifter där de publicerades lanserade tvärtom en bild av cykling som genomgående underströk dess traditionellt feminina fördelar. Med undantag av några få illustrationer av flickor i kortare kjolar, avbildades cyklande kvinnor iklädda kjolar som halvt täckte foten och som skulle ha släpat i marken om figuren hade visats stående.²⁶

Garvey visar att det låg i kommersiella krafters intresse att få cyklingen att framstå som attraktiv för kvinnliga konsumenter. I en kulturgeografisk studie av cykling i det sena 1800-talets Kanada, påpekar Phillip Gordon Mackintosh och Glen Norcliffe att även de cyklande kvinnorna kunde uppfatta cykelturerna som ett sätt att visa upp en önskvärd konsumtion. Kvinnorna såg därför ingen motsättning mellan cykling och hushållsidealet. Den cykling som medelklassens kvinnor ägnade sig åt förseddes med egna regler kring kläder, uppförande och utsmyckning; ett fenomen som författarna beknar som "the bicycle as parlor".²⁷

Som Nanny Palmkvist beskrev, var dömande blickar och omgivningens reaktioner en viktig del av cykelturen. I centrum för denna bedömning stod klädedräkten. I studier som lyfter fram cykelmodets emancipatoriska funktioner eller betonar det uppseendeväckande i synen av cyklande kvinnor, framstår valet av passande kläder som djupt problematiskt. Om kvinnorna klädde sig i byxor, tvådelad kjol eller alltför korta klänningar riskerade de att dra till sig negativ uppmärksamhet och i förlängningen utestängas från cyklingen. Om de i stället föredrog tidens aktuella mode kunde svårigheterna att kombinera önskemålen

(1991) s. 510–522; Patricia Marks, *Bicycles, Bangs, and Bloomers: The New Woman in the Popular Press* (Lexington Kentucky 1990) s. 174–203.

25. Warner (2006) s. 104–137.

26. Ellen Gruber Garvey, "Reframing the Bicycle: Advertising-Supported Magazines and Scorching Women", *American Quarterly* 47:1 (1995) s. 66–101.

27. Phillip Gordon Mackintosh & Glen Norcliffe, "Men, Women and the Bicycle: Gender and Social Geography of Cycling in the Late Nineteenth-Century", i Dave Horton, Paul Rosen & Paul Cox (red.), *Cycling and Society* (Aldershot 2007) s. 153–178.

om en funktionell dräkt med krav på stil och respektabilitet ge upphov till känslor av oro och ängslan som hindrade fullt deltagande i det nya fritidsnöjet. Studier som framhåller både kläderna och cyklingen som tämligen okontroversiella delar av en borgerlig konsumtionskultur, har å andra sidan svårt att hantera frågan om varför kläderna då diskuterades så ingående. I denna artikel argumenteras däremot för att intresset för moderiktiga kläder i själva verket kunde utgöra en garant för femininitet i anammandet av en ny och oprövad aktivitet som dessutom associerades med sportens maskulina värld. Att ingående diskutera cykelmodet kan då tolkas som ett sätt att med hjälp av några av kvinnlighetens främsta symboler skapa trygghet kring cykeln.

Teoretiska perspektiv: sport och femininitet

Teoretisk inspiration till studien har främst hämtats från den genusvetenskapligt inriktade forskningen kring sport, vilken analyserar den gradvisa acceptansen av idrottande kvinnor som en process kantad av ständiga omförhandlingar. Som en maskin med ursprung i de förmögna männens sport, förknippades cyklingen ofelbart med maskulinitet. Oavsett hur man värderade den motion som cykeln möjliggjorde, var damtidningarna således tvungna att förhålla sig till den motsättning som tycktes finnas mellan idrottande och kvinnlighet. Sociologen Jennifer Hargreaves och historikern Susan K. Cahn har utförligt undersökt denna typ av motsättning utifrån genusvetenskapliga perspektiv.²⁸ Liknande analyser har i en svensk kontext använts av historikern Helena Tolvhed i hennes undersökningar av hur idrottskvinnor framställdes i media.²⁹ Iakttagelsen att den manliga sporten måste kompenseras med förevisningar av traditionell kvinnlighet är genomgående i samtliga studier. Tolvhed sammanfattar detta som att media använde ”kompen- serande textuella och visuella tekniker, där (den maskulint kodade)

28. Susan K. Cahn, *Coming on Strong: Gender and Sexuality in Twentieth-Century Women's Sport* (Cambridge & London 1994); Jennifer Hargreaves, *Sporting Females: Critical Issues in the History and sociology of Women's sports* (London & New York 1994); Jennifer Hargreaves, "The Victorian Cult of the Family and the Early Years of Female Sport", i Eric G. Dunning, Joseph A. Maguire & Robert E. Pearton (red.), *The Sports Process: A Comparative and Developmental Approach* (Champaign 1993).

29. Helena Tolvhed, *På damsidan: Femininitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990* (Göteborg 2015); Helena Tolvhed, *Nationen på spel: Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972* (Umeå 2008).

idrottsutövningen måste uppvägas genom ständigt upprepade markörer för konventionell kvinnlighet”.³⁰

Cahn menar att det faktum att sporten var så tydligt maskulint kodad kunde vara både ett hinder och en tillgång för idrottande kvinnor: å ena sidan bidrog det till att idrottskvinnan uppfattades som en föregångare i kvinnokampen, å andra sidan kunde det leda till att man ifrågasatte idrottskvinnors könstillhörighet.³¹ För att motverka det senare kom moderation och måttlighet att bli ledorden i den breda sportfilosofi som mellan 1890 och första världskrigets utbrott formulerades med avseende på idrottande kvinnor. Genom att undvika alltför stor kroppslig ansträngning och häftig konkurrens kunde den traditionella kvinnligheten till viss del bibehållas.³² Omhuldandet av den kvinnliga skönheten kunde utgöra ett hinder för att fritt ägna sig åt sport som kunde befaras leda till en maskulinisering av kvinnokroppen, men det kunde också anföras som ett bra skäl till att ägna sig åt lättare idrott. Motion främjade hälsan och därmed ett friskt utseende. I stället för att hota att göra den kvinnliga kroppen mer maskulin, kunde sporten därför förstärka den feminina utstrålningen.³³

Vid sekelskiftet 1900 stod den kvinnliga kroppen i centrum för ett såväl medicinskt som kulturellt intresse. Säkerhetscykelns genombrott åtföljdes därför av en uppsjö medicinsk litteratur som diskuterade eventuella följder för kvinnokroppens skönhet, sexualitet och förmåga att föda barn.³⁴ För det mesta utföll resonemangen till cyklingens fördel: motionen kunde bidra till att främja både skönheten och hälsan. Synen på motion som en del av ett hälsosamt leverne samexisterade emellertid med en påtaglig ängslan för att häftig sportutövning skulle visa sig vara skadlig för den kvinnliga fysiken.³⁵ Trots att de flesta läkare intygade att cykling för kvinnor innebar en hälsosam motion, spekulerades det om möjliga skadeverkningar i underlivet eller att musklerna i ansiktet skulle stelna i en hemsk grimas.³⁶ En stor del av denna oro bottnade i en uttalad eller outtalad ängslan både för kvinnornas potentiella maskulinisering

30. Tolvhed (2015) s. 46.

31. Cahn (1994) s. 29–30.

32. Cahn (1994) s. 23; Hargreaves (1993) s. 73.

33. Cahn (1994) s. 19.

34. Sims (1991) s. 126–131.

35. Hargreaves (1993) s. 75.

36. Cahn (1994) s. 16.

och för att sporten genom kvinnornas deltagande skulle feminiseras och få idrottsmännen att framstå som löjliga eller feminina. Ett sätt att lösa detta dilemma var att i så stor utsträckning som möjligt betona skillnaderna både mellan idrottande män och kvinnor, och mellan hur de olika könen utövade idrott.³⁷

Samhällets allt större acceptans av idrottande kvinnor skedde under förutsättning att kvinnor offentligt kunde förevisa att idrottandet var förenligt med feminina praktiker. Förändringarna skedde inte plötsligt utan under en lång period av gradvisa justeringar och anpassningar. Förutom framhållandet av idrottsformer som inte krävde alltför stor fysisk ansträngning, anpassades sporten lättare efter ett kvinnligt sammanhang om den utövades under bevisat respektabla former eller om den kunde tjäna ett syfte utöver själva idrottsprestationen. Hargreaves hävdar att denna typ av anpassningsprocess är påtaglig i alla former av sport.³⁸

Enligt Helena Tolvhed bevarades idrottens strikta åtskillnad mellan manligt och kvinnligt genom dels att kvinnor inte tilläts tävla mot män utan fick prestera i idrottsgrenar som modifierats något för att göra dem mer "kvinnliga" än den manliga versionen, dels att den maskulint kodade offentliga aktiviteten kompenseras genom att kvinnliga idrottare gestaltades som otvetydigt feminina i alla andra bemärkelser.³⁹ En uppenbar anpassning efter samtidens feminina normer kunde ge större utrymme för att ägna sig åt sysselsättningar – exempelvis idrott – som inte traditionellt räknades som kvinnliga. Detta innebar emellertid inte att förevisandet av femininitet var något som de idrottande kvinnorna motsatte sig. Tvärtom kunde det uppfattas som både njutningsfyllt och moraliskt riktigt.⁴⁰

Både Cahn och Hargreaves ansluter sig till det forskningsperspektiv som lyfter fram cykelns betydelse för modet och i förlängningen för kvinnors starkare ställning i samhället. I deras undersökningar intar cyklingen emellertid en särställning som föregångare till kvinnlig sport, och analyseras inte utförligare i förhållande till annan idrott.⁴¹ Frågan om hur cyklingen kunde förse med kvinnliga förtecken förblir därför obesvarad. Andra studier indikerar att tävlingscykling var lika

37. Tolvhed (2015) s. 125; Cahn (1994) s. 54.

38. Hargreaves (1993) s. 76–77.

39. Tolvhed (2015) s. 163; Cahn (1994) s. 221–223.

40. Tolvhed (2015) s. 165.

41. Hargreaves (1994) s. 91–97; Cahn (1994) s. 15–16; Hargreaves (1993) s. 76.

kontroversiell som andra sporter. I Sverige dröjde det exempelvis ända till 1970-talet innan tävlingsdeltagande blev möjligt för kvinnor, medan tävlingar för män anordnats sedan 1890-talet.⁴² Även om den cykling som undersöks här utövades som fritidsnöje och inte som organiserad sport eller tävling, hämtades cyklingen först från sportens område och uppfattades som ett slags lättare sport. Anammandet av cykling som nöje och motion för över- och medelklasskvinnor uppvisar därför tydliga paralleller med de omförhandlingar som skedde då olika idrottsgrenar öppnades för kvinnligt deltagande. Medan många andra idrotter aldrig helt kunde frigöras från det maskulina arvet, tycks detta anammande dock ha skett med stor framgång och relativt fort, det vill säga redan innan cykeln framträdde som ett allmänt transportmedel under 1920-talet.

Metod och material

Undersökningen i denna studie bygger på material från den relativt nya veckopress som specifikt riktade sig till medelklassens kvinnor.⁴³ Framställningen bygger på samtliga typer av tryckta alster i tidningarna, såsom artiklar, berättelser, illustrationer och annonser. *Idun* var en av de första damtidningarna och länge den framgångsrikaste. Den startades 1886 av Frithiof Hellberg som inspirerats av den utländska press han kommit i kontakt med under sina resor. I Sverige var tidningen den första i sitt slag som vände sig uteslutande till kvinnor: den var till för "qvinnan och hemmet". Under de första åren hade tidningen en tydligt praktisk profil, för att bli mer inriktad på kvinnofrågor och kultur efter sekelskiftet 1900. Det kvinnoideal som förespråkades i *Idun* var på många sätt progressivt och frigjort, men hade samtidigt en fast grund i en respektabel borgerlig kvinnlighet som inte sällan förutsatte en viss ekonomisk frihet.⁴⁴

Efter några år fick *Idun* konkurrens av andra damtidningar som för ett något billigare pris förmedlade liknande innehåll. En av dessa var *Svensk Damtidning* under redaktörskap av Hans Petterson och, efter dennes

42. Eva Olofsson, *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet* (Umeå 1989) s. 50–51.

43. De årgångar som undersöks: *Idun* 1890–1925; *Svensk Damtidning (SDt)* 1895–1899, 1901–1919, 1921–1922, 1924–1925; *Damernes Blad (DB)* 1898–1903; *Hjemet* 1904–1914, 1916, 1920–1921, 1925. Urvalet motiveras vidare av de årgångar som finns tillgängliga vid Universitetsbiblioteket i Lund respektive Det kongelige bibliotek i Köpenhamn.

44. Dag Nordmark, Eric Johannesson & Birgit Petersson, *Den svenska pressens historia. 2: Åren då allting hände (1830–1897)* (Stockholm 2001) s. 326–330.

död, Nanna Wallensteen. Till skillnad från *Idun* höll *Svensk Damtidning* fast vid det vardagliga anslaget och ägnade större utrymme åt praktiskt hemarbete. Den tilltänkta publiken var bredare än den finkulturella och dubbelt så dyra *Iduns*, och omfattade gifta och ogifta kvinnor både i staden och på landsbygden.⁴⁵

Den danska *Damernes Blad* startades 1898 i Köpenhamn och vände sig till de mer välbärgade borgerliga kvinnorna. I jämförelse med de svenska tidningarna hade den en tydligare inriktning mot mode och sömnad, särskilt innan tidningen 1904 bytte namn till *Hjemmet*. Under redaktören Valborg Andersen blev den Danmarks populäraste illustrerade veckotidning.⁴⁶ Enligt den nya redaktion som tillträdde 1902 ville man skapa en tidskrift som befann sig mellan de politiska tidningar som propagerade för kvinnoemancipation, och den rena nöjespressen.⁴⁷ Precis som *Idun* riktade man sig i första hand till de övre samhällsskiktens kvinnor, men dominerade tidningsmarknaden i större utsträckning än den svenska tidskriften.⁴⁸

Damtidningarna vände sig huvudsakligen till de kvinnor som inte ville chockera eller väcka negativ uppmärksamhet. I den mån man propagerade för förändring gjorde man det vanligtvis inifrån etablerade kvinnoroller. Till skillnad från facktidningar som *Hjulsporet*, stod man inte heller självklart på cyklingens eller sportens sida utan måste först och främst försäkra sig om att denna kunde inordnas i en mer omfattande kvinnlig identitet. Eftersom damtidningarna här främst behandlas som förmedlare av en nordisk kvinnlig kultur med gemensamma drag, är metoden endast delvis komparativ. Damtidningarna, med sina redaktioner i huvudstäderna, diskuterade cykel frågan ur ett tydligt plats- och klassspecifikt perspektiv. Då man cyklade på landsbygden skedde detta i form av utflykter – man lämnade tillfälligt staden för att söka sig ut i naturen. Impulsen att cykla ut i naturen brukar sättas i samband med

45. Ulrika Holgersson, *Populärkulturen och klassamhället: Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet* (Stockholm 2005) s. 76–77.

46. *Den store danske: Gyldendals åbne encyklopædi*, hemsida, <http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Ugeblade_og_magasiner/Hjemmet> (31/8 2017); <http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade,_Danmark/Valborg_Andersen> (31/8 2017).

47. "Til Læserne!", *DB* 2/3 1902.

48. *Den store danske: Gyldendals åbne encyklopædi*, hemsida, <http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Ugeblade_og_magasiner/Hjemmet> (31/8 2017); <http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Massemedier/Medier_og_dagblade,_Danmark/Valborg_Andersen> (31/8 2017).

sekelskiftets starka föreställningar om vikten av att uppleva det egna nationallandskapet.⁴⁹ Med några få undantag innehöll tidskrifterna dock sällan artiklar som explicit framställde cykling som ett föredömligt sätt att uppleva nationalnaturen, varför denna aspekt inte kommer att beröras närmare här.

Cykelsporten som problem

Den genusvetenskapliga sportforskningen visar hur nödvändigt det var att i så stor utsträckning som möjligt fjärma den kvinnliga aktiviteten från de manliga värden som häftade vid olika idrotter. I linje med detta var många av de undersökta artiklarna i grunden positiva till både kvinnlig idrott och cykling, men skiljde dem samtidigt från den manliga sporten. Som tidigare forskning påpekat präglades sekelskiftets kvinnoidrotter av varningar för överdrifter, vilket också blev ett ledmotiv i damtidningarnas hantering av frågan om kvinnlig cykling under dess första decennier. Måttlighet kan ses som ett grundantagande i en majoritet av texterna som handlade om cyklande kvinnor.⁵⁰

Vid en första anblick torde cyklingen ha varit relativt lätt att foga in i ett kvinnligt sammanhang eftersom element som hastighet, sträckor och ändamål kunde anpassas efter individen. Gränserna för hur cykling kunde utövas var således ytterst töjbara. Vid en närmare granskning tycks just det töjbara och anpassningsbara dock ha utgjort en betydande källa till oro: det gick inte att säga definitivt vid vilka hastigheter eller sträckor kvinnor överskred gränsen för det kvinnliga och när ansträngningen blev överdriven. Till skillnad från mycket av den organiserade sporten så fanns det inga fastställda spelregler att förhålla sig till eller förändra i önskad riktning. Och hur skiljde sig Nanny Palmkvists ben då egentligen från två vevande och trampande karlben?

De otydliga gränserna tycks ha gett upphov till viss förvirring när de svenska och danska damtidningarna skulle beskriva den passande, respektabla cyklingen för sin läsekrets. Förvirringen resulterade i motsägelsefulla råd och uppenbart godtyckliga listor med regler. En insändare i *Svensk Damtidning* 1897 inledde med att hylla de unga kvinnornas

49. Hagström & Jul Nielsen (2014) s. 98; Nilsson (2014) s. 14–15; Emanuel (2014); Jonas Frykman & Orvar Löfgren, *Den kultiverade människan* (Lund 1979) s. 56–61.

50. Det enda undantaget för detta verkar vara artikeln "Damer på velociped", *Idun* 19/6 1891.

intresse för velocipedritt, vilket verkade vara både roligt och hälsosamt. Däremot menade författaren att om hon själv vore ung nog att cykla, ”så skulle jag i hvarje moment inom mig repetera: ’hvad som passer en karl, passer ej en kvinna’”. Det vore osmakligt att se en dam uppträda som en man och sitta med korslagda armar, trampa ursinnigt på pedalerna, ligga framstupa över styret eller slänga benet från ena sidan till den andra över cykeln.⁵¹

Mest utförliga var de danska tidskrifterna, som också framstår som något tveksammare till kvinnors idrottsutövning i allmänhet än den mer praktiska *Svensk Damtidning* och den uttalat idrottsvänliga *Idun*. Rekommendationer om att först konsultera läkare förekom, liksom uppmaningen att åtminstone till en början bekämpa lusten att cykla fort.⁵² För att cyklingen inte skulle inverka menligt på vare sig hälsan eller skönheten skulle kvinnor enligt *Damernes Blad* 1898 sitta raka på cykeln, men inte helt raka utan lätt framåtböjda för att underlätta andningen. Kvinnor borde vara nöjda om de kunde cykla en och en halv mil på en timme (danska mil, motsvarande ungefär sju och en halv kilometer). En man kunde naturligtvis cykla mycket fortare, men kvinnan måste betänka att hon var svagare och annorlunda byggd. En förständig kvinna borde avhålla sig från cykling under de heta middagstimmarna och strax efter en måltid, inte dricka kallt vatten under cyklingen och endast förtära lättare mat.⁵³

Liknande detaljerade instruktioner gavs i en artikel från 1899, som menade att man skulle sitta så rakt som möjligt för att inte begränsa lungorna genom att sitta med böjd rygg, och hålla ett jämnt tempo under hela cykelfärden. För nybörjare och för dem som inte cyklat under en längre tid var det viktigt att cykla i plan terräng och att inte cykla för fort – inte fortare än att en fotgängare kunde hålla samma takt. För en tränad cyklist borde farten inte överstiga två till tre mil i timmen, helst två då det gällde damer. Inte heller borde damer cykla mer än sex mil på en dag, medan en man kunde cykla mellan åtta och tio mil. Eftersom alltför ansträngd andning var skadlig för lungorna var det sundast att leda sin cykel uppför branta backar.⁵⁴

51. ”Fria ord. Det är passande för unga damer att åka velociped, om det sker på ett passande sätt”, *SDt* 6/8 1897.

52. ”Raad for Cyklister”, *DB* 1/8 1898; ”Cyclen og sundheden”, *DB* 1/8 1898.

53. ”Er cykling skadelig for kvindens sundhed?”, *DB* 15/9 1898.

54. ”Cykling”, *DB* 18/5 1899.

Oron för den ömtåliga kvinnokroppen var tydligt klasskodat – det var bara medelklassens och överklassens kvinnor som passade in i beskrivningarna av den sköra kvinnan som inte kunde klara av större fysisk ansträngning.⁵⁵ I själva verket var det genom fashionabel cykling som också medelklasskvinnor för första gången fick tillgång till ett slags idrott på fritiden, medan de aristokratiska kvinnorna redan tidigare hade kunnat finna lämpliga sporter i form av ridning, golf, krocket och tennis. Så länge de ägnade sig åt sådana passande sporter, var de idrottande kvinnorna skyddade mot beskyllningar om att vara maskuliniserade och okvinnliga.⁵⁶ Svårigheten att fastställa liknande, sant kvinnliga förhållningsregler kring den nymodiga cyklingen belyses däremot av att de sträckor och hastigheter som förordades i den danska tidskriften lätt överträffades i artiklar där *Idun* prisade kvinnor som på en dag cyklat 10 respektive 13 mil.⁵⁷

Den vid sekelskiftet mest framgångsrikt feminina idrotten – gymnastik – utövades med estetiskt avvägda rörelser som sades motsvara den kvinnliga kroppens speciella behov. Därmed kunde gymnastiken hävdas stärka kvinnligheten genom att göra den kvinnliga kroppen starkare, vackrare och friskare.⁵⁸ Cyklingen som aktivitet saknade sådana tydliga anpassningar: tvärtom var cykelutflykter i blandade sällskap ett starkt argument för cykling, då dessa kunde stärka kamratskapet mellan könen.⁵⁹ Till försiktighetsåtgärderna gällande den rent skadliga överansträngningen lades spridda skönhetsråd för cyklande kvinnor, såsom att vårda hyn genast efter cykelturen, att se till att trånga handskar inte gjorde att händerna blev röda, samt att inte gripa cykelstyret för hårt eftersom detta med tiden kunde göra handen bred och flabbig.⁶⁰ Upprepad ansträngning befarades påverka utseendet permanent så att det blev mera robust än vad som var klädsamt för en kvinna.⁶¹

55. Hargreaves (1993).

56. Cahn (1994) s. 15; Hargreaves (1993) s. 74.

57. "Ur notisboken. Damernas velocipedsport", *Idun* 29/7 1892; "Kvinnlig hjulsport", *Idun* 19/8 1892.

58. Anne Lykke Poulsen, *"Den kvindelige Kvinde": Kampe om kvindelighed, medborgerskab og professionalisering i dansk kvindegymnastik 1886–1940* (Köpenhamn 2005); Cahn (1994) s. 218–219, 224; Hargreaves (1994) s. 48–49; Hargreaves (1993) s. 72–73.

59. Mackintosh & Norcliffe (2007).

60. "En liten artikel för sportkvinnor", *SDt* 24/1 1902. En humoristisk betraktelse menade att de cyklande kvinnorna snart skulle sluta med detta då deras fötter började växa till följd av allt trampande. "Snorres rimkrönikor. XI", *Idun* 25/11 1898.

61. "Comme il faut. 37. Sportande damer", *SDt* 3/11 1905; "För dagen", *SDt* 14/5 1897.

Även om man i allmänhet var positiv till den hälsosamma motion som cyklingen erbjöd, hade samtliga undersökta tidskrifter uppenbara problem med att hantera de aspekter som förknippades med cykelns ursprung i den manliga sporten. Fritidscyklingsens avsaknad av fasta regler och bestämmelser som på ett tydligt sätt kunde anpassas efter kvinnligt deltagande gjorde att man inte kunde förhindra att kvinnornas prestationer jämfördes direkt med männens. Dessutom fruktade man att själva uppenbarelsen skulle kunna anta manliga drag om kvinnokroppen utsattes för exakt samma motion som manskroppen. Motstridiga råd om hållning, hastigheter och sträckor bäddade knappast för att de respektabla kvinnorna utan oro kunde ge sig iväg på cykelturer.

Cykelturen som modevisning

Att damtidningarnas läsare ville använda cykeln som symbolisk revolt mot samhällets inskränkningar motsägs av försöken att etablera regler som skulle tillåta kvinnor att cykla utan att behöva oroa sig för att de satte sin kvinnlighet på spel. Däremot var man knappast omedveten om den intensiva uppmärksamhet som riktades mot kvinnor som cyklade i offentligheten.⁶² ”En sportande kvinna, isynnerhet [sic] velocipedåkerska, drager i allmänhet mycken uppmärksamhet till sig, hvarför äfven hon bör vara mycket uppmärksam på sig själf”, påminde *Svensk Damtidning* 1898.⁶³ Av denna anledning var det viktigt att inte sätta bekvämligheten framför sin kvinnliga värdighet när man besteg cykeln ”för att åka genom stadens gator och promenader, eller på andra platser, där du är observerad”.⁶⁴ Uppmärksamheten som de kvinnliga cyklisterna väckte behövde emellertid inte vara ovälkommen, även om det gällde att väcka rätt sorts uppmärksamhet – att dra till sig beundrande blickar i stället för förskräckta och hånfulla. Ett sätt att göra detta var att se cykling som ett tillfälle att visa upp ett elegant stadsmode, där cyklistens sinne för stil och smak kunde utläsas.

I de undersökta tidskrifterna framgick cykelsportens fashionabla profil i rapporter om adelsdamer och kungligheter som gett sig ut på cykelutfläkter, artiklar som ofta kommenterade damernas klädsel.⁶⁵

62. Ekström (2010).

63. ”Konsten att kläda sig väl. Små toalettkåserier”, *SDt* 29/4 1898.

64. ”Konsten att kläda sig väl. Små toalettkåserier”, *SDt* 29/4 1898.

65. ”Damer på skidor”, *Idun* 5/2 1897; ”Intet åldersstreck inom sporten”, *Idun* 29/1 1922; ”Kvinnornas klädedräkt. Ett och annat från äldre och nyare tid”, *SDt* 2/6 1899; ”Velocipedens

Hjemmet hyllade prinsessan Maud som en förebild: den graciösa lilla prinsessan susade fram på landsvägen iklädd en kaffebrun klänningskjol, eton-jacka och en sjömanshatt med ett enkelt band om kullen.⁶⁶ Cykelmodet var ett genomgående tema också när *Idun* 1896 skildrade cykling som ett nöje för tongivande damer från Londons societet. Som sådant var det även något av en uppvisning av det senaste modet, komplett med en talrik publik som mellan elva och tolv på förmiddagen betraktade de förnäma cyklisterna i Hyde Park. Damerna var iklädda snäva, blytyngda kjolar och jackor som antingen var öppna eller åtsmitande. Blusar av tunt siden eller bomull var också vanliga, även om dessa inte var lika klädsamma som de välsittande dräkterna. Att kläderna skulle vara välsittande men inte hårt åtsittande var avgörande för att man skulle kunna tillgodogöra sig motionen. Vissa gränser fanns dock för vilka dräkter som väckte beundran. ”Blott en enda dam uppträder i knäbyxor”, tillade skribenten, ”och en äldre, ful, mager ’miss’ är det, så man kan ej begära att hennes kostym skall finna mycket anklång”.⁶⁷

Konvenansen och de hindrande kläderna hade länge verkat för att idrottande överklasskvinnor iakttog vad som uppfattades som en känsla för det behagfulla i sin uppenbarelse.⁶⁸ Att cykling först fick fäste bland överklasskvinnor handlade inte enbart om ekonomiska möjligheter utan också om att den kunde infogas i en etablerad tradition av sportaktiviteter som fritidsnöje. Kopplingen till societetsvärldens finaste kretsar borgade emellertid inte bara för att cyklingen var respektabel – den satte även in cykeln i ett helt annat sammanhang än det sportsliga. I stället för att betona den fysiska utlevelsen behandlades cykelturerna som ett slags modevisning. Effekten åstadkoms både genom att påpeka misslyckade försök till cykeldräkt och genom att beskriva de rätta dräkterna på ett närmast instruerande sätt. Av största vikt var exempelvis att undvika onödig utsmyckning eftersom det var ”mycket osmakligt att se en dam i fladdrande rosetter och viftande plymer svaja bort på cykel”. Dessutom kunde detta leda till en oklädsam osäkerhet hos cyklisten, vilken redan

framgångar hos vår damvärld”, *Idun* 15/10 1897; ”Modekronik”, *DB* 15/7 1898; ”Damernas velocipedåkning i London. Bref till *Idun*”, *Idun* 15/5 1896; ”Ellen Cederström”, *Idun* 28/7 1900.

66. ”Modekronik”, *DB* 15/7 1898.

67. ”Damernas velocipedåkning i London. Bref till *Idun*”, *Idun* 15/5 1896.

68. Hargreaves (1993) s. 74.

befann sig i en utsatt position på sin ”upphöjda plats”.⁶⁹

Argumenten för enklare klädesplagg var inte unika för diskussionerna av cykeldräkten utan hämtades delvis från olika kvinnoförbunds försök att lansera en reformerad kvinnodräkt. Den engelska förebilden till de skandinaviska dräktreformsförespråkarna, ”Rational Dress Society”, hade instiftats i London kring 1870, och hade länge verkat för en förändring i klädvanorna.⁷⁰ I Danmark drevs frågan om en ny reformdräkt av Dansk Kvindesamfund, medan det i Sverige bildades en dräktreformförening inom Fredrika Bremerförbundet. Föreningen skulle verka för anammandet av en hälsosam och bekväm kvinnoklädsel som dessutom skulle vara mer praktisk än det rådande modet. Historikern Henric Bagerius visar på att reformdräktrörelsen redan i sin samtid kunde uppfattas som alltför snäv i sina ambitioner och helt utan betydelse för alla utom för överklassens kvinnor. Inom vissa kretsar var reformdräktsförslagen emellertid mycket uppmärksammade och sågs också som symboliska för kvinnornas kamp för en mer allmän emancipation.⁷¹ Både i de nordiska länderna och internationellt förnyade reformdräktsförespråkarna sina kampanjer i anslutning till debatten kring kvinnlig cykling.⁷²

Med sin högkulturella profil stod *Idun* helt bakom dräktreformföreningens verksamhet och upplät åtskilligt spaltutrymme åt beskrivningar med tillhörande illustrationer av hur denna dräkt skulle kunna utformas.⁷³ *Idun* försäkrade 1894 att damerna själva ansåg att äran för ett eventuellt uppsving i cykelsporten skulle tillskrivas den ”rationella dräkten”.⁷⁴ I en artikel från 1905 påpekade även *Svensk Damtidning* uppskattande att cyklingen verkade ha lett till en förkärlek för smakfullt enkla och praktiska dräkter.⁷⁵ Att kvinnornas intresse för cykling påverkade modet i riktning mot kläder som tillät större rörelsefrihet och att detta också gynnade kampen för kvinnlig emancipation är således en

69. ”En liten artikel för sportkvinnor”, *SDt* 24/1 1902; se även ”Comme il faut. 37. Sportande damer”, *SDt* 3/11 1905.

70. Warner (2006) s. 108.

71. Henric Bagerius, ”Ett nytt liv: Anne Charlotte Leffler och 1880-talets dräktreformrörelse”, i Henric Bagerius & Ulrika Lagerlöf Nilsson (red.), *Moderna historier: Skönlitteratur i det moderna samhällets framväxt* (Lund 2011) s. 65–97.

72. Strange & Brown (2002) s. 618; Ekström (2010) s. 77–78.

73. ”Om reformer i kvinnodräkten”, *Idun* 13/2 1891; ”Gurli Linder”, *Idun* 12/2 1897; ”Dödens skördar”, *Idun* 15/10 1897; ”Kampen mot snörlifvet”, *Idun* 10/4 1910.

74. ”Redaktionens brevväxling”, *Idun* 13/4 1894. Se även: ”Velocipedåkande damer och moral”, *Idun* 18/10 1895.

75. ”Comme il faut. 37. Sportande damer”, *SDt* 3/11 1905.

föreställning som förekommer både i damtidningarna och i senare forskning. Som nämnts ovan finns det emellertid skäl att ifrågasätta ett direkt samband. Konsthistorikern David Ehrenpreis finner exempelvis att det omvända förhållandet är lättare att leda i bevis: cykelmodet inspirerades till viss del av dräkthereformrörelsen och det mode som förknippades med "the new woman", bland annat i form av mindre rikt utsmyckade dräkter.⁷⁶

Iduns försäkringar till trots, diskuterades cykeldräkterna sällan i avslutning till reformdräktens emancipatoriska ideal, utan skrevs in i en sfär av modeförebilder och estetiska överväganden: rosetter eller plymer var olämpliga eftersom de skulle se osmakliga ut på en kvinnlig cyklist. Överlag överträffades varningarna för oklädsamma dräkter emellertid av diskussioner som ingående och med påtagligt välbehag beskrev hur den mest smakfulla dräkten skulle utformas. Särskilt *Damernes Blad*, som till en början profilerade sig som en tidskrift med inriktning mot mode och sömnad, ansåg i slutet av 1890-talet att cyklingens popularitet bland danskor borde betraktas som en utmaning där det gällde att införa samma goda smak som förväntades i andra sociala sammanhang. Cykeldräkten borde väljas lika noga som klänningarna i sällskapslivet.⁷⁷

Den kvinnliga elegansen

Det framgår tydligt att damtidningarna förutsatte att cykelintresserade kvinnor engagerade sig i sin cykeldräkt i minst lika stor utsträckning som i själva cyklandet. Kanske till och med mer.⁷⁸ I den kvinnliga elegansen och damers intresse för vackra och moderiktiga dräkter tycks både svenska och danska damtidningar ha identifierat en aspekt av cyklingen som lät sig regleras och bedömas på ett sätt som själva aktiviteten sällan tillät. Det förefaller också ha funnits en jämförelsevis stor samstämmighet angående utformningen av cykeldräkterna. Inspirationen hämtades i stort sett uteslutande från England och USA, medan modemetropolen Paris avfärdades med att de där förhärskande dräkterna med byxor eller delad kjol vore alltför extrema och oklädsamma för svenska och danska kvinnor. En skribent menade till och med att en herrkostym vore mer kläd-

76. David Ehrenpreis, "Cyclists and Amazons: Representing the New Woman in Wilhelmine Germany", *Woman's Art Journal* 20:1 (1999) s. 28–29; Warner (2006) s. 104–137.

77. "Cykledragter", *DB* 18/5 1899; "Modekronik", *DB* 15/7 1898.

78. "Cykledragten", *DB* 16/3 1902.

sam än dessa.⁷⁹ Experiment med byxkjolar eller byxor i kombination med kjolar, liknande dem som Ekström finner i *Hjulsport*, var sällsynta.⁸⁰ Både den praktiskt inriktade *Svensk Damtidning* och de danska tidskrifterna publicerade såväl utförliga råd som beställbara symönster för de modeintresserade kvinnliga cyklisterna. Av förfrågningarna och nytrycken att döma, var dessa mönster mycket populära fram till 1910-talet.⁸¹

Det rådande formella modet under åren fram till första världskriget föreskrev i allmänhet fotsida kjolar i varierande modeller och en midja som var tydligt korsetterad. Under 1890-talet kombinerades vida puffärmar med en smal midja och vida, draperade kjolar. Vid sekelskiftet blev den sportigare "gibson girl" populär med lättare blusar, kjolar som hade mindre volym och var relativt åtsmitande om höfterna, samt stora, vidbrättade hattar. Detta ideal ersattes under 1900-talets första decennium med en avsmalnad, lätt S-formad silhuett som accentuerade bysten.⁸² En inventering av de cykeldräkter som förespråkades i såväl svenska som danska damtidningar visar att de allra flesta beskrivningar publicerades under 1890-talets sista år. Överlag höll man sig nära det övriga modet, möjligen med undantag för hatten, som aldrig skulle vara stor eller överdådigt utsmyckad.⁸³ Att det var uteslutet att cykla helt utan moderiktig, enkelt smyckad, hatt understryker att denna form av fritidscyckling inte var att likna vid tävlingscyckling utan var en nyttig motion som samtidigt fungerade som en förlängning av uppträdandet i sällskapslivet.⁸⁴

Även överdelarna förefaller följa förändringarna i det övriga modet. En kort, lös korsett förordades exempelvis eftersom damerna antagligen

79. "För dagen", *SDT* 14/5 1897; "Cykledragten", *DB* 16/3 1902; "Cykledragter", *DB* 18/5 1899. En positiv kommentar om fransyskornas knäbyxor finns dock i "Bref från Paris", *Idun* 23/6 1900. Det kan tilläggas att Warner inte finner några belägg för att damerna i Paris verkligen skulle ha föredragit byxor. Snarare verkar det ha varit en spridd fördom om de franska kvinnornas vågade modeäventyr. Warner (2006) s. 134.

80. Ekström (2010) s. 81.

81. "Hjemmet's Mønstre", *Hjemmet* 10/6 1904; "En Cykle-Nederdel", *Hjemmet* 4/4 1909; "Spørgsmaal og Svar", *Hjemmet* 21/3 1909; "Cykle-Nederdel for Damer", *Hjemmet* 10/4 1910; "Hjemmet's Snitmønster", *Hjemmet* 26/5 1907.

82. Patricia A. Cunningham, *Reforming Women's Fashion 1850–1920: Politics, Health, and Art* (Kent Ohio 2003) s. 7–18. Modefenomenet "gibson girl" fick sitt namn genom den amerikanske tecknaren Charles Dana Gibsons idealiserade illustrationer av en ungdomlig, sportig och moderiktigt klädd kvinna, från 1896 och framåt. Illustrationerna blev så populära att figuren fick en egen serie 1899.

83. "Modekronik", *DB* 15/7 1898; "Cykledragter", *DB* 18/5 1899.

84. Jfr "the bicycle as parlor", Mackintosh & Norcliffe (2007) s. 153–178.

gen inte ville ge sig på att cykla helt utan korsett.⁸⁵ Viktigast var dock kjolen, som absolut inte fick vara för kort utan ungefär lika lång som vardagskjolorna. Längderna skulle ligga på var sin sida om cykeln.⁸⁶ Samtliga undersökta tidskrifter verkar ha föredragit en kjol som endast var något kortare än den gängse.⁸⁷ Även om vida benkläder kanske vore det bästa ur hälsosynpunkt, så såg kvinnan onekligen mest graciös ut i kvinnodräkt.⁸⁸ De strategier Garvey iakttar i reklamen i amerikansk press har tydliga paralleller i de danska och svenska damtidningarna, där de långa kjolorna på sin höjd avslöjade de cyklande kvinnornas vrister. Däremot beskrevs de som snävare och något lättare än andra kjolar. Med fördel skulle de också sys av ett relativt kraftigt tyg som tålde slitaget på cykelsadeln.⁸⁹ Slående nog berördes frågan om intrasslande och otympliga kjolar knappt alls utan begränsades till en påminnelse om att välja en kjol som inte gick längre ned än till anklarna och se till att den var ordentligt fästad så att den inte fladdrade under färden.⁹⁰

I Garveys undersökning framkommer att annonsörerna i första hand strävade efter att bredda marknaden för cyklar och cykeltillbehör, varför de infogade såväl positiva frihetsbudskap, som mer modesta försäkringar om cykelns ofarlighet i sina annonser.⁹¹ En liknande tendens att avdramatisera cyklingen var uppenbarligen gångbar också i de nordiska damtidningarna, där det även går att spåra en förändring i hur annonserna menade att cykelturen kunde försees med feminina förtecken. Från att till en början ha velat övertyga om att det saluförda märket av cykel fick kvinnor att se ovanligt eleganta ut, övergick man under 1900-talets första decennium till att betona klädernas del i en nöjsam cykeltur. I framför allt *Hjemmets* annonser betonades vikten av att kosta på sig nya, eleganta cykeldräkter. En annons frågade retoriskt vad det vore för glädje med en cykel som skiner när klädseln inte gjorde det. I stället

85. "Vort gratis Snitmønster", *Hjemmet* 22/5 1904; "16. Velocipeddräkt", *SDt* 20/12 1901; "Bilaga", *DB* 18/5 1899; "Cykling", *DB* 18/5 1899; "Er cykling skadelig for kvindens sundhed?", *DB* 15/9 1898.

86. "Cykledragter", *DB* 18/5 1899.

87. "För dagen", *SDt* 14/5 1897; "Modekronik", *DB* 15/7 1898.

88. "Er cykling skadelig for kvindens sundhed?", *DB* 15/9 1898.

89. "Vort gratis Snitmønster", *Hjemmet* 22/5 1904; "16. Velocipeddräkt", *SDt* 20/12 1901; "Bilaga", *DB* 18/5 1899; "Cykling", *DB* 18/5 1899; "Modekronik", *DB* 15/7 1898.

90. "Er cykling skadelig for kvindens sundhed?", *DB* 15/9 1898.

91. Garvey (1995) s. 66–101.

för att ta fram de gamla omsydda promenaddräkterna från förra året, borde de cyklande damerna därför låta sy upp en helt ny dräkt enbart för cykling.⁹² Ytterligare annonser för tyg till cykeldräkter menade att de kvinnliga cyklisterna endast skulle finna verkligt nöje i sporten om de bar en moderiktig dräkt som de själva valt i stället för sina gamla, avklippta promenadkjolar.⁹³

Att cykling krävde särskilda dräkter och inte kunde utföras i vanliga promenaddräkter togs också fasta på i damtidningarnas egna artiklar. "Ridt, velocipedåkning, skridskoåkning och dylikt fordra ju särskilda amazondräkter" konstaterade *Svensk Damtidning* 1905.⁹⁴ En vanlig promenadkjol som i vida veck svängde kring cykeln var både missklädsamt och opraktiskt, hade *Damernes Blad* inskräppt redan 1898.⁹⁵ Annonserna var inte heller ensamma om att presentera en bild av cykling som ett fenomen förknippat med en femininitet till synes fast förankrad i borgerlig, respektabel kvinnlighet. Flertalet mönster, illustrationer och annonser från åren närmast sekelskiftet visade kvinnor som antingen stod bredvid cykeln eller cyklade med oklanderligt rak rygg i en närmast stillastående pose, iklädda långa kjolar som slutade vid anklarna eller strax över.⁹⁶

Även om sport, rörlighet och frihet togs upp i samband med cykling, talade illustrationerna av cykelmodet snarare om förmågan att bibehålla stabilitet och korrekthet även på en cykel. Den cyklande kvinnan i dessa bilder var ingen rebell som vårdslöst kastade sig upp på cykeln iklädd utmanande kläder. Tvärtom var hon lika elegant, välklädd och behärskad som i sällskapslivets salonger. Att cykla och att klä sig för cykling framstod därmed som utan större sociala risker. Som beskri-

92. "Solskin over Cyklestierne", 26/2 1905.

93. "I Cykledress", *Hjemmet* 2/4 1905. Se även: "H. Chr. Nielsen", *DB* 1/5 1899; "Et Raad til Cyklist", *Hjemmet* 10/7 1910; "Landevejskjolen", *Hjemmet* 19/4 1908.

94. "Comme il faut. 37. Sportande damer", *SDt* 3/11 1905. Se även "Konsten att kläda sig väl. Små toalettkåserier", *SDt* 29/4 1898.

95. "Modekronik", *DB* 15/7 1898.

96. "Modekronik", *DB* 15/7 1898; "Raad for Cyklist", *DB* 1/8 1898; "Er cykling skadelig for kvindens sundhed?", *DB* 15/9 1898; "Højstøerede Damer!", *DB* 1/5 1899; "Cykledragter", *DB* 18/5 1899; "Mønsterexpedition" (bilaga), *DB* 18/5 1899; "Magasin du Nord", *DB* 7/4 1899; "Cykledragten", *DB* 16/3 1902; "Vort gratis Snitmønster", *Hjemmet* 22/5 1904; "Hjemmets Mønstre", *Hjemmet* 10/6 1904; "Hjemmets Snitmønster", *Hjemmet* 26/5 1907; "Cykle-Nederdel for Damer", *Hjemmet* 10/4 1910; "16. Velocipeddrækt", *SDt* 20/12 1901; "En liten artikel för sportkvinnor", *SDt* 24/1 1902. Annonserna "Cyclen uden Kæde 'Convex'", *DB* 15/4, 1/5, 15/5 1900, utgör ett undantag i det att den visar en cyklande kvinna med kjol och halsduk fladdrande i vinden. Under 1910-talet blir antalet bilder överlag betydligt färre.

vits ovan, var cykling som ny sportslig aktivitet ofta förknippad med ängslan och oro för var gränserna gick mellan ofarlig respektive farlig cykling. Inom modet fanns det däremot tydliga förebilder och identifierbara gränser, vilka dessutom noggrant kunde föras vidare genom symönster. Inom dessa gränser kunde man därför tillåta personlig smak och kreativitet råda förhållandevis fritt utan att riskera sin kvinnlighet eller respektabilitet.

Den moderiktiga dräkten som en väg till cykeln

Av omgivningen kunde svagheten för modets svängningar användas för att förklara kvinnornas stora intresse för cykeln, ibland med udden riktad mot kvinnlig fåfänga.⁹⁷ I det undersökta materialet var detta knappast ett problem utan i stället en möjlighet att anpassa cykeln efter ett nytt sammanhang. Modet blev en lustfylld ingång till en aktivitet som annars kunde framstå som okvinnlig. När man väl hade erövat denna del, kunde man också glädjas över den frihet cykelturen innebar. Den berättelse som tydligast visar hur intresset för kläder kunde bli avgörande för beslutet att våga sig på att cykla publicerades i *Svensk Damtidning* 1898. Den humoristiska framställningen börjar med att berätterskan intygar att hon själv aldrig varit förtjust i sportande damer. Första gången hon såg en kvinna på cykel hade hon tvärtom tyckt att det såg avskryvart ut och hade inte dragit sig för att högt och ljudligt tala om att cykling var det fulaste och okvinnligaste en dam kunde företa sig.⁹⁸

Snart efter att hon för första gången hade sett en kvinnlig cyklist gifte hon sig och flyttade till den lilla stad där mannen fått arbete. Hysesvärdinnan som ägde huset där de hyrde lägenheten var en sympatisk, rundlagd kvinna kring 50 år. Efter en kort tid började hon dock umgås ständigt med det unga paret och ringde på deras dörr redan när de satt vid frukostbordet. Maken, Hugo, krävde efter en tid att de helt skulle bryta med värdinnan, men frun ville inte såra den välmenande damen. Hugo förklarade då att han tänkte skaffa sig en velociped och ägna kvällarna åt cykling. Hustrun blev förtvivlad: "Hugo skulle bli en sportkarl – det var så gott som en half skiljsmässa".⁹⁹

97. Ekström (2010) s. 73–74.

98. "Huru jag blef velocipedåkerska", *SDt* 29/4 1898.

99. "Huru jag blef velocipedåkerska", *SDt* 29/4 1898.

Trots häftiga gräl köpte Hugo en velociped och kom på det sättet undan umgänget med värdinnan. När hustrun klagade, svarade Hugo att hon också borde köpa en velociped så att de kunde ge sig ut och cykla tillsammans. Hustrun blev upprörd över ett så fånigt förslag och vägrade att ens fundera på saken. Någon dag senare var hon dock inne i en butik för att beställa en kappa och fick då syn på några vackra modeller till velocipeddräkter.

Det var i synnerhet en af marinblått kläde med vid, kort kjol och lös jacka samt hvit väst, som var helt enkelt förtjusande. Jag stannade och såg på den och strax var den artige försäljaren där och började orera om huru utomordentligt en sådan dräkt skulle kläda mig. Jag svarade att jag icke var sportkvinna – men då jag kom hem, lekte mig likväl den vackra dräkten i hågen.¹⁰⁰

Efter att ha funderat några dagar skickade hon efter dräkten och medgav samma kväll för Hugo att en velocipeddräkt nog inte skulle göra henne okvinnlig trots allt. Hugo skrattade och köpte en velociped åt henne. Någon vecka senare gav de sig ut på cykelturer tillsammans medan den gamla fröken bedrövad stod och vinkade av dem. Alla deras samtal rörde nu "hjul och pneumatiska ringar och styrstänger och kilometer och minuter och sekunder och dylik", vilket inte alls intresserade den gamla damen. En dag överraskades de dock av värdinnan som kom "klädd i mycket kort kjol samt damasker – och förande en velociped vid sin sida". Hon svängde sig upp på cykeln "ganska lätt, trots sin korpulens" och de gav sig iväg alla tre. Lyckligtvis räddades paret slutligen av att mannen genom sitt arbete blev förflyttad till en annan ort. "Jag har numera ingen särskild orsak att hjulsporta, ty själfva grundorsaken som först dref mig därtill, är bortfallen. Men jag hjular likväl! Det är så trefligt, att jag inte kan låta bli", blir de uppmuntrande slutorden.¹⁰¹

I berättelsen gick cykeln från att ha varit farligt okvinnligt till att vara en ogrumlad källa till glädje och en grund för äktenskaplig lycka. Denna väg gick också tydligt genom det i sammanhanget mycket feminina intresset för den vackra och klädsamma cykeldräkten. Sport som fenomen var så negativt laddat att huvudpersonen kände en intensiv avsky för cyklande damer och blev förskräckt inför utsikten att hennes

100. "Huru jag blef velocipedåkerska", *SDt* 29/4 1898.

101. "Huru jag blef velocipedåkerska", *SDt* 29/4 1898.

egen älskade Hugo skulle bli ”sportkarl”. Att hon själv skulle börja ägna sig åt sport på fritiden förefaller därför som helt uteslutet, trots att hennes man uppmuntrade henne att göra honom sällskap. Mer än omvärldens fördömanden var det sin egen avsmak som huvudpersonen måste övervinna. Den marinblå cykeldräktens uppdykande i berättelsen får därför närmast formen av en uppenbarelse; den var så förtjusande och erbjöd tillräckligt mycket feminin elegans för att fullständigt uppväga det fula och okvinnliga som tidigare tillskrivits cykelsporten. Att hon och maken cyklade samma sträckor och i samma hastigheter upplevdes aldrig som ett problem. Skillnaden dem emellan var ju ändå uppenbar. Den moderiktiga dräkten utgjorde således en symbolisk källa till både trygghet och lust, vilken tillät huvudpersonen att trotsa sin misstro mot cykeln och göra sin make sällskap.

Avslutning: från farlig sport till kvinnligt mode

Denna studie har visat hur intresset för mode kunde bli ett sätt att ta till sig cykling utan att riskera sin kvinnlighet. Till skillnad från tidningar som företrädde cykelsporten utifrån ett manligt perspektiv, var damtidningarna uppenbart försiktiga då de rekommenderade den nya sporten, även om man i grunden var positivt inställd till lättare motion. Analysen visar att det faktum att cyklingen saknade tydliga gränser för när det kvinnliga fritidsnöjet övergick i maskulin sport, gav upphov till ängslan och motstridiga råd kring aktiviteten. När cykelsporten introducerades på 1890-talet var det med talrika, varierande anvisningar. Redan mot årtiondets slut verkar emellertid intresset snarare ha riktats mot cykeldräkten, mest påtagligt genom ökningen av illustrationer och symönster. Uppslutningen kring dessa förefaller ha varit stor, i synnerhet som annonsörerna under påföljande år obesvärat uppmanade till att snarast beställa tyg och dräkter. Engagemanget för cykeldräkten var inte nödvändigtvis det uttryck för oro som det framställs som i tidigare forskning. Att man med uppriktigt intresse formulerade rekommendationer kring dräkten tyder snarare på att den erbjöd ett lustfyllt men också tryggt sätt att närma sig en aktivitet som annars kunde framstå som riskabel. På modets område kunde man därtill uppnå relativt stor enighet kring regler och förebilder.

Genom att lansera en bild av den cyklande kvinnan som präglad av en femininitet hämtad från modevärldens eleganta dräkter, kunde man

framställa kvinnlig cykling som vilande på en annan grund än den sportsliga.¹⁰² Enligt tidigare genusvetenskapliga undersökningar av kvinnlig idrott var andra syften än sportens konkurrens och fysiska prestation ett av sätten att öppna idrottens område för kvinnor. Medan andra sporters maskulint kodade aktiviteter kompenseras genom feminina praktiker som att idrottskvinnorna uppvisade ett oklanderligt uppförande utanför arenan, kunde cyklingen emellertid integrera kvinnlighetens eleganta symboler i själva aktiviteten. Till skillnad från andra bevekelsegrunder, såsom en vilja att stärka den äktenskapliga samhörigheten eller vårda en hälsosam skönhet, erbjöd de moderiktiga kläderna emellertid även en omedelbar visuell demonstration av feminitet. Att befinna sig i en kultur som var intensivt upptagen med yttre presentation behöver utifrån detta perspektiv inte nödvändigtvis ha varit en begränsande belastning, eftersom den samtidigt gav cyklande kvinnor möjlighet att omedelbart och utan diskussion vederlägga uttalade eller outtalade anklagelser om brist på kvinnlighet eller respektabilitet. Som kompensering feminin praktik var kläderna således svårslagna. Hur skulle någon kunna ifrågasätta den cyklande gestaltens kvinnlighet om den var fullständigt insvept i feminitetens symboler?

Cyklingen hade en subversiv och frigörande potential som kunde framhävas och utvecklas av kvinnor som såg sig som medvetna förespråkare för sociala förändringar. Till följd av studiens fokus på tidskrifter som i allmänhet spred föreställningar om en respektabel kvinnlighet till den urbana borgerlighetens kvinnor, framträder emellertid andra drag avsevärt mycket tydligare. Eventuella likheter mellan cykeldräkten och reformdräkten påtalades, men utvecklades inte närmare. I stället betonades cykelklädernas hemhörighet i en modesfär där smakfull enkelhet premierades på estetiska grunder. Damtidningarnas ideala cykelmode var också påfallande likt det övriga modet, snarare än att ha bestått av byxkjolar, bloomers eller andra okonventionella plagg. Att de möjligheter till frihet och mobilitet som följde med den moderna säkerhetscykeln skulle ha avspeglats i ett mer avslappnat mode, bekräftas således inte av varken det svenska eller det danska materialet.

102. Om mode och stil som synonyma med feminitet, se Ilya Parkins & Elizabeth M. Sheehan, "Introduction: Cultures of Femininity in Modern Fashion", i Ilya Parkins & Elizabeth M. Sheehan (red.), *Cultures of Femininity in Modern Fashion* (Durham, N.H. 2011) s. 1–15.

Jämförelsen mellan de aktuella damtidningarna uppvisar relativt små skillnader bortom dem som kan tillskrivas tidningarnas respektive profil. Medan tidigare forskning har visat på att danska kvinnor lyftes fram som förebilder när det gällde cykling, tycks denna positiva attityd ha motverkats av att *Damernes Blad* och *Hjemmet* överlag hade en mer konservativ framtoning än undersökningens svenska tidningar. Däremot betonades genomgående värden som skulle kunna sägas vara gemensamma för de övre samhällsskikten i båda länderna, medan frågor om lägre klassers cykling inte problematiserades. Det många gånger exklusiva mode som beskrevs i damtidningarna kan sägas vara en sådan tydlig klassmarkör. Under hela den undersökta perioden förekom rapporter där cykeln framstod mer som ett vardagligt nyttföremål för arbetare än som nöje för över- och medelklassens kvinnor och andelen sådana texter ökade tydligt i takt med att intresset för cykling som fashionabel fritidssysselsättning svalnade.¹⁰³ När de arbetande kvinnorna cyklade sågs detta dock inte som sport eller nöje utan som något som i första hand hade ett praktiskt syfte. Cykling som utflyktsnöje behöll däremot en viss exklusivitet. Bland annat framstår den som en utmärkt semesteraktivitet.¹⁰⁴

Just elegansen och modemedvetenheten kom emellertid att förknippas så starkt med kvinnlig cykling att man mot undersökningsperiodens slut inte tvekade att tillskriva även Köpenhamns cyklande butiksbiträden denna egenskap. I en betraktelse över Köpenhamn i *Idun* 1914 häpnade skribenten över den mängd unga damer som varje morgon kunde ses cykla över Rådhusplatsen på väg till sina arbeten inne i Köpenhamn. Köpenhamnskan tycktes ha ärvt sin förtrogenhet med cykeln från sin mor och förenade cykling med "den formernas smidighet, som gör det till ett nöje att se en ung köpenhamnsk kontorsfröken cykla fram i tidig

103. "Krølle kan ikke faa i sit Hoved, at han faar sin Gave i Hovedet igen", *Hjemmet* 17/5 1914; "Knold og Tot skal nok faa noget at 'tude' for", *Hjemmet* 18/11 1920; "På Nejonögonfiske i Elfkarlebyfallen", *Idun* 10/10 1909, "Ödets allvarliga lek" *Idun* 21/9 1919, "Skyttefesten", *Idun* 16/2 1913, "I mästarens spår", *Idun* 14/12 1913.

104. "En resvan dam", *Idun* 12/8 1899; "En sommartripp", *Idun* 23/8 1899; "Inackordering Dalarne", *Idun* 13/1, 18/8, 25/8 1900; "Svar nr. 383", *Idun* 16/6 1900; "En kvinnlig globetrotter", *Idun* 26/7 1906; "Svar 139", *Idun* 29/6 1913; "Svar 141", *Idun* 28/6 1914; "Fråga nr 205", *Idun* 17/6 1917; "Svar nr 205", *Idun* 1/7 1917; "Inackordering önskas", *Idun* 12/5 1918; "Den nya vägen", *Idun* 5/1 1919; "Paa Cykle gennem Evropa", *Hjemmet* 1/6 1913. Många annonser om pensionat och inackorderingar nämner närheten till bra cykelvägar, se exempelvis: "Hotell Leksand, Dalarne", *Idun* 1/9, 8/9 1900; "Angenäm inackordering", *Idun* 1911-1912; "Pensionat i Smålands högland", *Idun* 13/8-27/8 1916.

morgonstund till affären". Med reportaget följde en teckning av en leende och självsäker kvinna på cykel.¹⁰⁵

Mer än nationella skillnader, visar analysen av de nordiska damtidningarna således på en klassgemenskap över nationsgränserna. Mot bakgrund av tidigare forskning, går det också att konstatera att diskussionen i de nordiska länderna ofta var parallell till den som fördes i de anglosaxiska länderna, vilket talar för att studiens resultat skulle kunna ha bäring på en kultur som vid sekelskiftet skapades kring cykling för de övre klassernas kvinnor i flera länder. Damtidningarnas vardagsnära, nästan intima tilltal fungerade uppenbarligen väl i skapandet av en sådan kultur. När damtidningarna skissade på den ideala kvinnligheten kunde element hämtas från så olika områden som sport och mode, och bearbetas på ett sådant sätt att de gick att infoga i en tillvaro vars anständighet inte kunde ifrågasättas.

Genom sin strävan att tillägna sig såväl det moderna transportmedlet som den feminina elegansen, åskådliggör diskussionerna om kvinnors cykling även motsättningar inom sekelskiftets kvinnlighet, vilken krävde både livlig aktivitet och ett stort mått följsam passivitet. Det kunde vara tillåtet att trampa fort och tillryggalägga flera mil, men inte att bli för svettig, låta ansträngningen visa sig i ansiktsuttrycket eller klä sig i smaklöst viftande plymer. Kvinnan som i damtidningarna balanserade mellan ansträngande cykelturer och det koketta intresset för mode var därför en idealkvinna som aldrig förlorade den mjuka men kontrollerade kvinnlighet som skulpterades fram av klädernas snörningar och tygsjok. Bilden av henne gav ett praktiskt och vardagsnära intryck, men den var också en dröm om att röra sig i tillvaron på ett sätt som egentligen var omöjligt, åtminstone i sin renaste form. Hon var en fulländad gestalt som kunde susa fram på cykeln och samtidigt tyckas stå alldeles stilla i välklädd elegans.

105. "Vår i Köpenhamn", *Idun* 10/5 1914; se även "Köpenhamn i vårskimmer", *Idun* 25/5 1919.

The elegant cyclist: Cycling, fashion and femininity in Swedish and Danish women's magazines at the turn of the 20th century.

At the turn of the 20th century the new sport of cycling was endowed with femininity in Scandinavian ladies' magazines. An analysis of the magazines *Idun*, *Svensk Damtidning*, *Damernes Blad* and *Hjemmet* between 1890 and the 1910s show that both Swedish and Danish magazines appealed to a middle- or upper class audience from editorial offices located in their respective capitals. Their similarities more often than not surpassed any national differences. In many previous studies of women and cycling, the bicycle dress has been depicted as an item of controversy: a bold fashion statement causing much distress among respectable ladies wishing to try the new pastime. Other studies stress the resemblance of the bicycle dress to the general fashion of the times but cannot account for the extensive discussions of the design of bicycle clothes at the turn of the century. On the whole, the notion of the dress as an obstacle for women cyclists prevails, irrespective of whether the lady cyclist is thought to have manifested her independence via short skirts and trousers or to have followed the fashion trends of middle-class respectability.

But the significance attributed to the cycle dress is not necessarily indicative of it being a source of great concern. This study makes use of theoretical and empirical insights derived from studies of women's sports within the field of gender studies to analyze the fashionable bicycle dress as a source of comfort and compensatory femininity. Because cycling was considered a sport and therefore associated with masculinity, the socially acceptable interest in fashion could be used as a way to approach the otherwise suspiciously masculine bicycle. The ideal lady cyclist exuded elegance, and the most tangible way to access this elegance was through the exhibition of a flawless fashion sense. This portrayal of lady cyclists was so pervasive that elegance, at the end of the period, could be attributed to women from the lower classes as well. Cycling certainly had a subversive potential, but the women's magazines persistently placed it in a realm of fashion that was traditionally considered feminine and therefor rendered cycling considerably less fraught with social risks.

Keywords: Sweden, Denmark, cycling, bicycle, femininity, fashion, dress, sport